

Omul fără umbră și vocea fără ecou. O distopie reparată

Volumul de față este rezultatul eforturilor conjugate ale lui David Barsamian și Arthur Naiman, care au văzut în discursul asumat, direct și lucid al lui Noam Chomsky o oportunitate de a familiariza publicul larg cu câteva teme extrem de relevante pentru societatea globală în care trăim – chiar dacă deseori ocolite sau ignorate de presa americană și de aiurea. Una dintre temele centrale ale volumului, care joacă de multe ori rolul unui fir conducător al discuțiilor, este chestiunea politicii externe a Statelor Unite din ultimii cincizeci de ani, care a avut un impact covârșitor asupra realităților politice și raporturilor de forțe din ziua de astăzi. Ordinea neoliberală pe care SUA au impus-o, deseori prin apel la forță – orchestrând crize, lovituri de stat sau de guvern, ori pur și simplu invadând și devastând țări din Lumea a Treia aflate în zona lor de influență –, este analizată pe larg în interviurile din acest volum, atât din perspectiva influenței sale destabilizatoare asupra democrației, cât și prin prisma impactului ei asupra vieții oamenilor de rând.

David Barsamian, cunoscut realizator radio și fondator al canalului Alternative Radio din America, a criticat în numeroase rânduri elitele politice americane, corporațiile și mass-media dominate, în mare parte, de valori neoliberale și imperialiste. Împărtășind multe dintre ideile lui Chomsky, de la critica societăților capitaliste până la convingerea că reconfigurarea societății globale pe temeuri

progresiste și democratice este o necesitate, Barsamian și-a dedicat mulți ani din carieră întâlnirilor mediatice cu profesorul american. Mărturie a acestui fapt stau editările numeroaselor interviuri cu el, primele datând chiar din 1992. Până în 2017, Barsamian a reușit să publice paisprezece cărți, care reprezintă transcrieri redactate și adaptate ale interviurilor luate lui Chomsky în ultimii treizeci de ani. Arthur Naiman este, de asemenea, un publicist prolific, de altfel creatorul colecției editoriale *Real Story Series* tipărite de Odonian Press, care a publicat numeroase eseuri politice de orientare progresistă. Numele lui Noam Chomsky este legat de foarte multe succese editoriale ale acestei colecții.

Dacă cei doi reputați jurnaliști americani sunt aproape necunoscuți publicului român, Chomsky îi este cunoscut în primul rând prin traducerile în limba română ale unor cărți precum *Ambiții imperiale*, *Cine conduce lumea?*, *Intervenții*, *Noi creăm viitorul*, *Requiem pentru visul american* sau *State eșuate*. Toate aceste titluri, alături de numeroase altele care nu au fost încă traduse în limba română, au reprezentat veritabile succese editoriale, cu tiraje de sute de mii de exemplare vândute în întreaga lume. Totuși, notorietatea lui Chomsky nu se datorează doar criticilor sale acide și acerbe la adresa administrațiilor americane sau a politicilor inechitabile implementate de acestea, ci și unor rețele editoriale americane – în care Barsamian și Naiman sunt nume de referință – și care au popularizat ideile sale dincolo de mediul elitist și academic în care au apărut inițial.

Volumul prezent reeditează patru cărți, dintre care primele trei – *Ce vrea, de fapt, Unchiul Sam?*, *Cei puțini și prosperi, cei mulți și chinuiți de griji*, *Secrete, minciuni și democrație* – au apărut, inițial, în 1994; cea de-a patra carte, *Binele comun*, a apărut câțiva ani mai târziu, în 1998. Ținând seama de aceste date cronologice, este limpede că subiectele abordate în ele oglindesc, în bună măsură, agenda externă fierbinte a Statelor Unite și a lumii occidentale, în

genere, în perioada care a urmat încheierii Războiului Rece, incluzând subiecte precum genocidul bosniac, globalizarea pieței libere și apogeul dominației corporatiste. Deși volumul este destinat publicului larg, nefiind însoțit de un aparat critic sofisticat, pentru a nu îngreuna lectura, este limpede încă de la primele pagini că în spatele afirmațiilor, explicațiilor și analizelor lui Chomsky se află o bogată și sistematică documentare și o excelentă cunoaștere a istoriei ultimului veac. Tezele și argumentele formulate de el, deseori însoțite de referințe istorice bogate, sunt expresia unei viziuni unitare extrem de critice asupra acestei perioade istorice și asupra problemelor fundamentale cu care se confruntă societatea contemporană.

Istoria recentă are, fără îndoială, o importanță crucială pentru înțelegerea lumii în care trăim și a raporturilor de putere care o guvernează. De obicei, ea este însă mai greu accesibilă și mai obscură decât istoria secolelor sau mileniilor de mult trecute, care poate fi privită cu detașare, în chip obiectiv și dincolo de orice parti-pris. Poate de aceea, văzută prin ochii lui Chomsky, istoria recentă ar putea părea de nerecunoscut pentru o mare parte a publicului român, sufocat de cele mai multe ori cu imagini idealizate – dacă nu chiar de-a dreptul idilice – ale democrației americane și ale politicilor ei de „democratizare“ a țărilor din Lumea a Treia, deseori invadate sub pretextul eliberării locuitorilor ei. Imaginea SUA de „Imperiu al Binelui“ a început să se fisureze abia de curând, odată cu războiul ilegal¹ din Irak, declanșat în 2003, la care o serie de state membre NATO, printre care și Franța, au refuzat să participe. În volumul de față, însă, întreaga retorică ce aproape glorifică influențele SUA și rolul NATO în societatea

---

1. Legalitatea războiului din Irak nu mai este de mult o chestiune care să poată fi dezbătută. Celebru „Raport Chilcot“, care este rodul unei vaste investigații conduse în Regatul Unit al Marii Britanii între 2009 și 2011, a ajuns la concluzia că lipsește orice justificare temeinică a invaziei Irakului și că SUA și Marea Britanie au subminat autoritatea ONU. (*N. trad.*)

globalizată de astăzi este analizată și deconstruită bucată cu bucată de către Chomsky, până când din ea nu mai rămân decât o mână de sloganuri sterpe, în stridentă contradicție cu faptele: în urma intervențiilor americane, soldate deseori cu zeci sau sute de mii de morți, societățile intră în colaps, iar așa-zisa lor democratizare se consumă sub forma aducerii la putere a unei dictaturi militare sau a unui regim politic de extremă dreaptă care girează interesele economice ale corporațiilor americane. Exemplele pot fi găsite din abundență în carte. Pentru Chomsky, intervențiile militare „eliberatoare“ ale SUA din Nicaragua până în Irak și din Panama până în Vietnam, precum și sprijinirea dictaturilor-marionetă din Orientul Mijlociu și America Latină au constituit tot atâtea abuzuri severe ale administrațiilor de la Casa Albă, care au presupus deseori încălcări grave și sistematice ale drepturilor omului sau crime de război – pe care, în câteva rânduri, Chomsky nu se sfiște să le descrie în detaliu. E limpede astfel că toate aceste intervenții militare sau prin intermediul CIA au îndepărtat din ce în ce mai mult Statele Unite de „calea democrației“, ceea ce reprezintă o gravă problemă nu doar pentru poporul american, ci și pentru întreaga lume.

Lumea pe care ne-o înfățișează Chomsky făcând apel la o întreagă serie de documente istorice, unele desecretizate abia la începutul anilor '90, este una în măsură să îl șocheze nu doar pe cititorul român, ci și pe cel de pretutindeni; este o lume față de care primul gest este acela de respingere, iar cel de al doilea – de revoltă. Chomsky nu menajează însă deloc sensibilitățile cititorilor săi, și face asta în mod aproape programatic. Tocmai de aceea, detaliile înfiorătoare asupra cărora se oprește, citând deseori reportaje sau mărturii despre atrocitățile – unele dintre ele desprinse parcă din filmele americane – comise de varii grupări militare sau paramilitare sprijinite sau controlate de SUA, au un rol educativ, dincolo de caracterul lor senzațional. Sigur că sunt lucruri despre care am prefera să nu vorbim sau să nu știm, dar trecerea lor sub tăcere nu este

doar o ofensă la adresa celor care au avut de suferit de pe urma lor, ci și o modalitate de a îngădui barbariei să își facă loc, încetul cu încetul, în sânul societății și al comunității noastre, de a o accepta ca pe un rău pe cât de intolerabil moral, pe atât de necesar politic și de a-i permite astfel să submineze, cu o forță îndoită, coeziunea socială și relațiile internaționale.

Dacă vrem să știm „cum merge lumea“, adică să discernem ce se întâmplă în spatele ușilor închise, ceea ce trebuie să facem nu este să ne acoperim ochii, ci să ne îndreptăm atenția, pentru început, către deciziile militare, politice și economice luate în ultimele decenii de guvernele Statelor Unite ale Americii. Chiar dacă multe dintre ele sunt frumos îmbrăcate și justificate cu măiestrie în presa centrală drept măsuri de apărare a drepturilor omului sau de protejare a democrației, multe dintre acțiunile militare întreprinse de SUA în America de Sud și peste tot în lume au fost, de fapt, tot atâtea acte de agresiune. Adevărata lor miză, cea mereu trecută sub tăcere, n-a fost alta decât aceea de a securiza interesele economice ale marilor corporații americane, indiferent de costurile sociale și umane. Chomsky reușește să demonstreze într-un mod extrem de convingător că situația precară în care se află sute de milioane de oameni din cele mai diverse zone ale globului, din Europa de Sud-Est până în Bangladesh și din Congo până în Venezuela, este cauzată în cea mai mare parte de complicitatea criminală dintre administrațiile Statelor Unite ale ultimelor decenii și mediul corporatist transnațional care a crescut și a înflorit la umbra celor dintâi. Și nu doar a crescut și a înflorit, ci a ajuns să acapareze politicul, să-l manipuleze și, în unele cazuri, să și-l subordoneze de-a dreptul, transformând democrația într-un paravan sau într-o șaradă. Faptul că, în prezent, această complicitate a devenit un monopol politic al mediului de afaceri de tip Wall Street și, în cele din urmă, al capitalismului *per se* este demonstrat de Chomsky cu minuție, iar evenimentele din ultimele două decenii nu au făcut decât să confirme

acest lucru. Dereglamentarea pieței financiar-bancare, prin abolirea Legii Glass-Steagall în timpul administrației Clinton, făcută exclusiv în interesul marilor conglomerate bancare – care a jucat un rol hotărâtor în declanșarea crizei financiare din 2007–2008 –, este numai unul dintre nenumăratele exemple care ar putea fi aduse în sprijinul acestei teze.

Datorită poziției sale extrem de critice la adresa politicii americane și a administrațiilor care s-au aflat la conducerea SUA, Chomsky este relativ nefrecventabil în cercurile academice din SUA, iar textele sale nu apar aproape niciodată în publicațiile consacrate la nivel național sau local. Puținele sale apariții în paginile unor ziare de circulație națională datează din anii '70 sau '80. Aparițiile lui la televizor sau la radio sunt, de asemenea, foarte rare. Tocmai de aceea, în mass-media occidentală, Noam Chomsky este deseori prezentat drept disident, apelativ care ar putea părea destul de bizar publicului român. Cel puțin în contextul istorico-politic din Europa Central-Estică, disidența a fost aproape întotdeauna definită în raport cu leviatanul totalitar, în vreme ce SUA sunt percepute ca o societate care funcționează potrivit celor mai înalte standarde democratice, nu una în care disidența ar fi posibilă sau chiar necesară. În fața încălcării drepturilor fundamentale, a controlului, terorii și abuzului ca politică oficială de stat, disidența politică a reprezentat opoziția publică, deschisă și asumată critic a aparatului represiv. Adesea, prețul plătit de disidenți precum Václav Havel, Adam Michnik, Andrei Sakharov, Aleksandr Soljenițîn, Liu Xiaobo, Jamal Khashoggi și alții a însemnat arest la domiciliu, anchete, pierderea locului de muncă, privarea de libertate, persecutarea familiei și a cunoscuților, confiscarea mașinilor de scris și, uneori, chiar asasinarea. Disidența politică este, așadar, sora bună a nesupunerii civice, adică a încălcării cu bună știință a legilor in juste și arbitrare ale unui stat abuziv, în numele unui ideal de dreptate și echitate. Experiența totalitară și autoritară a ultimelor decenii ne-a

arătat că reducerea la tăcere a oponenților politici a fost deseori reacția oficială a regimului și că disidența nu se traduce doar în termenii criticii puterii de stat, ci și în forța represiunii acesteia.

Se ridică, atunci, întrebarea dacă și în ce măsură se poate vorbi despre disidență în cazul profesorului american. E totuși limpede că Noam Chomsky nu a fost persecutat pentru ideile sale în maniera în care au fost disidenții politici din statele totalitare. El a avut de tânăr o carieră universitară de succes ca profesor la prestigiosul MIT (Massachusetts Institute of Technology), a devenit rapid o importantă personalitate în lumea academică americană și o autoritate în domeniu. Reacțiile sale publice prompte la diverse evenimente cu caracter socio-economic și politic din actualitatea americană și nu numai, începând cu anii '60, l-au transformat într-un analist cu autoritate recunoscută și un important formator de opinie. Ceea ce îl face disident, în accepțiunea occidentală, este capacitatea sa de a se opune într-un mod deschis și vehement politicilor pe care le consideră nedrepte și uneori chiar ilegale, de a avea poziții critice fățișe sau de a manifesta, sub diferite forme, față de acțiunile condamnabile ale statului. În același timp, vocea și revolta sa se izbesc de indiferența autorităților politice, care își duc mai departe, nestingherite, politicile arbitrare și abuzive.

Desigur, oricine ar putea spune – și pe bună dreptate – că o diferență esențială între un regim totalitar și unul democratic, chiar așa plin de carențe și abuzuri grave cum este cel american, este libertatea (de expresie, de conștiință, de asociere etc.). Cu alte cuvinte, într-o democrație, Chomsky este liber să spună ceea ce îl nemulțumește, este liber să semnaleze derapaje grave ale democrației și încălcări ale drepturilor omului fără a fi pedepsit, consemnat la domiciliu sau destituit; într-o dictatură, pe de altă parte, acest tip de libertate rămâne un lux care nu le este permis decât celor aflați în fruntea partidului unic și a țării. Întrebarea care ar trebui formulată aici, din punctul nostru de vedere, nu ar trebui să fie „cât de liber este un om să spună ceea ce gândește?“, ci mai curând „ce impact are

manifestarea libertății?“. Altfel spus, la ce este bună libertatea dacă, în numele ei, cetățenii nu pot schimba deciziile nedrepte, ilegite, abuzive ale autorităților politice? La ce bun să spui ce gândești dacă nu poți schimba realitatea în care trăiești, dacă vocea ta rămâne fără ecou? Dacă libertatea de expresie sau de opinie se consumă exclusiv sub forma unei cacofonii generalizate, la care fiecare participă doar pentru a spori și propaga vertijul disonanței, dacă ea este pretextul pentru a vorbi despre „fapte alternative“ și de a invoca adevăruri cu aplicație exclusiv individuală, atunci această libertate este un fruct otrăvit, fiind golită de orice miză și de orice sens. Atunci când nu ia forma dialogului și a dezbaterii raționale, în care fiecare voce e ascultată în funcție de argumentele pe care le aduce, atunci când divorțează de principiile și normele etice și politice ale societății, libertatea se transformă în opusul ei. Dintr-un vehicul al democrației se transformă într-unul al iliberalismului, iar argumentele și dezbaterile sunt înlocuite de sloganuri și propagandă.

În faimosul său eseu „The Responsibility of Intellectuals“, publicat în februarie 1967 în *The New Yorker*, Chomsky afirma că „intelectualii se află în poziția de a demasca minciunile guvernelor, de a analiza acțiunile întreprinse de ele în raport cu cauzele, motivele și intențiile lor adesea ascunse sau numai pe jumătate revelate. În lumea occidentală cel puțin, ei au acea putere care derivă din libertatea politică, accesul la informații și libertatea de expresie. Pentru o minoritate privilegiată, democrațiile occidentale asigură timpul necesar, facilitățile și pregătirea pentru a căuta adevărul care zace ascuns în spatele vălului de distorsiune și deformare, de ideologie și interes de clasă prin care evenimentele istoriei actuale ne sunt prezentate“.

Acest fragment este relevant, pentru că exprimă nu doar misiunea intelectualului angajat, sensibil la realitatea socială și politică din jurul său, ci și importanța existenței unei receptivități a mediului la reacțiile acestuia. Dacă actorii politici și societatea în ansamblu nu reacționează la discursul și acțiunile intelectualilor – sau o fac doar

pentru a încerca să îi discrediteze –, atunci garantarea libertății de opinie devine o pură și sterilă formalitate. Relevant nu este doar să fii liber, ci mai ales ca manifestarea libertății să producă efecte. Altfel, libertatea este doar o ficțiune. Degeaba o lucrătoare are libertatea de a organiza un protest sau de a face parte dintr-un sindicat dacă acestea nu au niciun efect în îmbunătățirea condițiilor de muncă. Degeaba avem drept de vot și alegeri libere dacă politicienii nu sunt răspunzători în fața cetățenilor pentru acțiunile lor nepopulare, care servesc deseori interesele unei minorități privilegiate, în dauna majorității pe care sunt datori, prin mandatul primit, să o reprezinte. Degeaba un intelectual ca Chomsky demască jocuri de putere, complicități geo-strategice și interese economico-financiare oneroase dacă realitatea tenebroasă nu se schimbă cu nimic.

Teza că democrațiile liberale de azi nu fac decât să servească iluzia libertății devine, în ultima vreme, din ce în ce mai plauzibilă. Această constatare este cu atât mai evidentă în contextul apariției noilor tehnologii informatice, a mijloacelor de comunicare și informare în masă. Fiecare individ are acum posibilitatea de a-și face auzită vocea, iar vocea fiecăruia are potențialul de a cântări la fel de mult ca a celorlalți. Îmbunătățește oare această situație calitatea democrației? Sunt oare politicienii mai responsabili și mai atenți la cererile venite dinspre societatea civilă și reprezentanții săi? Realitatea este că această multiplicare uluitoare a mijloacelor de comunicare prin intermediul rețelelor de socializare a avut aproape un efect de castrare asupra adevărului. În noianul de informații, multe neverificate, unele tendențioase sau trunchiate, altele intenționat false, criticile îndreptățite sau pozițiile bine argumentate nu pot fi distinse din cacofonia asurzitoare menționată anterior. Mass-media epocii noastre, transformată radical de noile modalități de comunicare, pare să funcționeze mai curând ca o centrifugă în care adevărul și falsul sunt amestecate, răstălmăcite sau deformate până la indistinție; până în punctul în care diferența însăși dintre adevăr și fals devine imposibil de făcut, irelevantă,

singurul lucru care mai contează fiind o încheștare între discursuri alternative, deseori exclusiv umorale, ce alcătuiesc lagărul retoric căruia îi suntem prizonieri toți și în care ne complăcem, deseori, din comoditate, din teamă sau pur și simplu din lipsa unei alternative la o lume care pare din ce în ce mai asemănătoare unei distopii.

În fața acestei imense provocări, Chomsky nu-și pierde nicio clipă speranța, nu se lasă descurajat și nu invită niciun moment la capitulare; ba dimpotrivă. Cărțile sale, precum și conferințele sau scrierile sale în genere, nu sunt, în esență, altceva decât un strigăt de mobilizare și o chemare la acțiune. Una dintre cele mai importate lecții pe care le învățăm din lectura acestor cărți de interviuri este aceea că avem obligația morală să fim indignați, să nu ne lăsăm castrați politic de ideologiile dominante de astăzi, ci să ne mobilizăm, să construim grupuri sau comunități puternice și solidare, să ne organizăm pentru ca vocea noastră să se facă nu doar auzită, ci și ascultată. Căci puterea (politică), spre deosebire de forța de coerciție a statului, nu se manifestă decât atunci când un grup de cetățeni își asumă un obiectiv politic comun și îl urmărește în mod consecvent. Numai așa participarea la scrutinele electorale are o însemnătate, iar votul dat – o greutate. În lipsa exercitării unei presiuni sociale constante, jocul electoral se golește de sens sau, mai grav, devine o formă de legitimare a unei șarade care se pretinde a fi democrație.

În condițiile în care discursul apocaliptic, grav și tenebros este din ce în ce mai prezent și mai vocal (de la publicistică până la filmografie), optimismul lui Chomsky te determină să nu renunți la lupta împotriva nedreptății și a abuzurilor. De aceea, cărțile sale sunt un apel la indignare și acțiune, iar astfel de apeluri sunt cruciale pentru societatea românească de astăzi, în care valorile solidarității și coeziunii sociale sunt aproape absente.